

Једначење сугласника по звучности

Када се струјни сугласници **с** и **ш** у једној речи нађу **испред** неког **предњонепчаног сугласника** (ј, њ, љ, ћ, ђ, ш, ж, ч и џ), онда они прелазе у себи најсроднији сугласник (**с прелази у ш, а з прелази у ж**). Ова гласовна промена назива се **једначење сугласника по месту творбе**.

Сугласник **н** се испред уснених сугласника **б** и **п** мења у **м**.

Примери:

СТЋ→ШЋ: лист + -је = листје (јотовање) → личе → лишће;

СЧ→ШЧ: пас + -че = пасче → пашче;

ЗЧ→ЖЧ: из- + чупати = изчупати → ишчупати;

ЗЋ→ЖЋ: грозд + -је = гроздје (јотовање) → грозђе → грожђе;

ЗЏ→ЖЏ: из- + цигљати = изцигљати → ижцигљати;

СЊ→ШЊ: нос- + -ња = носња → ношња;

Зљ→Жљ: сналаз- + -љив = сналазљив → сналажљив;

НБ→МБ: стан + -бени = станбени → стамбени.

Одступања

➤ До једначења сугласника по месту творбе не долази на саставу речи између префикса и основе која почиње гласовима љ или њ:

* раз- + љутити → раз**љ**утити (погрешно је *ражљутити*),
из- + њихати → из**њ**ихати (погрешно је *ижњихати*);

➤ Такође се од ове гласовне промене одступа и на споју сложеница код којих се **први део сложенице** завршава **на н**, а **други** почиње неким **усненим сугласником**:

* један**н** + пут → један**н**пут (погрешно је *једампут*), црвен**н** + перка → црвен**н**перка (погрешно је *црвемперка*), стран**н** + путица → стран**н**путица (погрешно је *стрампутица*) .

Једначење сугласника по звучности

Када се у једној речи нађу један поред другог два сугласника различита по звучности, онда се они изједначавају, и то **увек први према другом** (звучност другог сугласника утиче на звучност првог). Ова гласовна промена назива се **једначење сугласника по звучности**. При овом процесу први сугласник прелази у свој звучни или беззвучни парњак. **Ова промена не врши се када се беззвучни сугласници нађу испред сонаната.**

На пример, пар Б–П:

- **ропство** (реч изведена од речи **роб**):

роб + -ство = робство → ропство

*звучно б нашло се испред беззвучног с па је прешло у свој беззвучни парњак п;

- **тобција** (реч изведена од речи **топ**)

топ + -ција = топција → тобција

* беззвучно п нашло се испред звучног ц па је прешло у свој звучни парњак б;

➤ **Закључујемо да се увек први сугласник по звучности прилагођава према другом!**

Пар Г–К:

- бекство (реч изведена од речи бег):

бег + -ство = бегство → бекство

*звучно г нашло се испред беззвучног с па је прешло у свој беззвучни парњак к;

- бурегија (реч изведена од речи бурека)

бурека + -ија = бурекија → бурегија

* беззвучно к нашло се испред звучног џ па је прешло у свој звучни парњак г;

Пар Д–Т:

- **сладак** (придев у женском роду гласи **слатка**):

слад**а**к → слад**а**ка (у женском роду долази до гласовне промене непостојано *а*) → слад**к**а → слат**к**а

***звучно д** нашло се испред **беззвучног к** па је прешло у свој **беззвучни парњак т**;

- **свадба** (реч изведена од речи **сват**)

сват + -**ба** = сват**б**а → свад**б**а

* **беззвучно т** нашло се испред **звучног б** па је прешло у свој **звучни парњак д**;

➤ **Закључујемо да се увек први сугласник по звучности прилагођава према другом!**

Пар З–С:

- свеска (свезати):

све $\textcolor{red}{з}$ + -ка = све $\textcolor{red}{з}$ ка → све $\textcolor{red}{с}$ ка

* $\textcolor{red}{звучно з}$ нашло се испред $\textcolor{red}{безвучног к}$ па је прешло у свој $\textcolor{red}{безвучни парњак кс}$;

- тазбина (реч изведена од речи таст)

таст + бина = тастбина (долази до губљења сугласника, т се губи) → тасбина → тазбина

* $\textcolor{red}{безвучно с}$ нашло се испред $\textcolor{red}{звучног б}$ па је прешло у свој $\textcolor{red}{звучни парњак з}$;

Пар Ж–Ш:

- дршка (држати):

држ + -ка = држка → дршка

*звучно ж нашло се испред безвучног к па је прешло у свој безвучни парњак ш;

Одступања

- Када се звучни сугласник *ђ* нађе испред безвучних сугласника *с* и *ш*, он у писању остаје непромењен (не прелази у свој безвучни парњак): људски, одселити се, одштета, председник, одшетати;
- Често у писању остају непромењене сугласничке групе у речима страног порекла: постдипломски, Хабсбуршки итд.

Непостојано *a*

Непостојано *a* је гласовна промена при којој се самогласник *a* у неким облицима једне речи јавља, док у другим облицима те исте речи нестаје.

једнина:

Н. пис*a*ц

Г. пис*a*ца

Д. пис*a*цу

А. пис*a*ца

В. пиш*a*че

И. пис*a*цем

Л. (о) пиш*a*цу

множина:

Н. пис*a*ци

Г. пис*a*ца

Д. пис*a*цима

А. пис*a*це

В. пис*a*ци

И. пис*a*цима

Л. (о) пис*a*цима

Непостојано *a* се јавља у следећим примерима:

- у номинативу једнине и генитиву множине великог броја именица мушког рода (на -ац, -ак и сл.):

писац–писца, Немац–Немца–Немаца, септембар–септембра–септембара и сл.;

- у генитиву множине неких именица средњег и женског рода чија се основа завршава сугласничком групом:

копље–копаља, средство–средстава, свеска–свезака, кокошка–кокошака, трешња–трешања и сл.;

➤ у **номинативу једнине** (и акузативу, када се поклапа са номинативом) заменица на -ав и придева на -ан, -ак, -ар:

ка**ав**—ка**вог**, са**в**—с**вег**, ика**ав** —ика**вог**; удоб**ан**—удоб**ног**, сла**д**а**к**—сла**т**ко**г**, мо**к**а**р**—мо**к**ро**г** и сл., али и код броја јед**ан**—јед**ног**;

➤ у **радном глаголском придеву** (у мушком роду једнине) неких глагола:

ре**ка**о (некада, пре гласовне промене *прелазак л у о*, овај облик је гласио ре**ка**л)–ре**к**ла, иста**ка**о (иста**ка**л)–иста**к**ла, ву**ка**о–ву**к**ла, побе**га**о–побе**г**ла и сл., као и у првом лицу једнине презента глагола је**с**а**м**/ни**с**а**м** – је**с**мо/ни**с**мо;

➤ код предлога **с, под, над, пред уз** инструментал речи **мном**:

са мном, **нада** мном, **преда** мном, **пода** мном и сл.;

➤ код предлога **с, к, кроз, низ, уз** када стоје испред речи **с** којом би образовали тешко изговорљиву групу сугласника:

ка кући, **кроза** зид, **низа** страну, **уза** се и сл.;

➤ у неким глаголским префиксима:

раз**а**брати, од**а**брати, из**а**гнати, уз**а**врети, под**а**стирати и сл., као и **у прилогу** над**а**све;

➤ код именица страног порекла на -кт, -нт непостојано *a* се нејчешће јавља у генитиву множине:

субјеката, инсеката, дијалеката, факата, десидената, сонаната, агената и сл.;

➤ код именица страног порекла које у завршној сугласничкој групи имају *c* непостојано *a* се не јавља у генитиву множине:

социјалиста, стилиста, киоска, индекса, префикса, суфикса, аванса, реверса и сл.

Промена *л у о*

Промена л у о је гласовна промена до које је у српском језику дошло крајем 14. века. Свако **л** које се тада нашло **на крају речи** или **на крају слога прелазило је у о**. На пример:

Н. предео (било је предел, **л** на крају речи **прешло је у о**)

Г. предела (у овом облику **л** није било ни на крају речи, ни на крају слога, па се сачувало)

Д. пределу

А. предео

В.

И. пределом

Л. (о) пределу

➤ л прелази у о на крају радног глаголског придева у мушком роду једнине (без изузетка):

Гледао (гледал)–гледала, мислио–мислила, јео–јела, играо–играла и сл.;

➤ у номинативу једнине неких придева у мушком роду:

бео (бел)–бела, цео–цела, мио–мила, зао–зла, округао–округла и сл.;

➤ у номинативу једнине неких именица:

део (дел)–дела, орао–орла, анђео–анђела, мисао–мисли и сл.

➤ у свим падежима осим номинатива једнине и генитива множине именица које се завршавају на *-лац*:

гледа**ла**ц—гледа**о**ци—гледа**ла**ца, чита**ла**ц—чита**о**ци—чита**ла**ца,
преводи**ла**ц—преводи**о**ци—преводи**ла**ца, тужи**ла**ц—тужи**о**ци—
тужи**ла**ца и сл.;

➤ у неким изведеницама: се**о**ба (селити, сел-ба — л се нашло на крају слога), масти**о**ница (мастило, ма-сти**л**-ни-ца), кри**о**це (крило, кри**л**-це), чита**о**ница (чита**о** — читала, чи-тал**л**-ни-ца) и сл.;

➤ код неких именица које се завршавају на -лац **сонант л остаје у свим падежима:**

- зна**ла**ц, радозна**ла**ц, неваља**ла**ц, тка**ла**ц, погорела**ла**ц, прела**ла**ц и сл.;

➤ у новијим речима страног порекла **сонант л остаје на крају слога** (односно на крају речи): фудбал**л**, генерал**л**, журнал**л**, конзул**л**, идол**л**, монопол**л**, карневал**л**, идеал**л**, назал**л**, дизел**л**, дуел**л**, фосил**л**, мантил**л**, протокол**л**, молекул**л** и сл.

Употреба великог слова

Великим почетним словом се пишу:

- властита имена
- прва реч у реченици, огласу, обрасцу
- речи из поштовања

Властита имена

- **лична имена и презимена:** Вук Стефановић Караџић, Владислав Петковић *Дис*, Петар Петровић Његош, Радован *Бели* Марковић, Петар *Први* Карађорђевић
- **надимци и устаљени атрибути који су саставни део имена или се употребљавају уместо њега:** Миша, Гоца, Јован Јовановић Змај; Душан *Силни*, Ричард *Лављег Срца*, Петар *Велики*, *Прота* Матеја Ненадовић;
- **имена из уметничких дела:** Црвенкапа, Пипи Дуга Чарапа, Стари Вујадин, Мајка Храброст;
- **имена божанстава и митолошких бића:** Јупитер, Афродита, Зевс, Аполон, Киклоп, Луцифер;
- **посебно наденута имена животиња:** Шарац, Јаблан, Вучко, Зеленко;

➤ **зодијачки знаци:** Бик, Лав, Девица, Коњ, Петао;

➤ **имена небеских тела:** Венера, Даница, Сунце, Месец;

* код вишечланих назива друга реч се пише малим словом: Велики медвед, Халејева комета;

➤ **имена народа односно држављана:** Србин, Црногорац, Мађар, Грк, Лилипутанац;

➤ **житељска имена континената, држава, области, градова и др.:** Новосађанин, Пироћанац, Нишлија, Бачванин, Југословен, Европљанин, Аустралијанац;

* **називи који означавају верску, расну, антрополошку, идеолошко-политичку припадност пишу се малим словом:** хришћанин, православац, муслиман, кромањонац, демократа, пансловен итд.;

- **имена континената, држава, федералних и аутономних јединица, насељених места** (све речи у њима осим везника и предлога): Европа, Србија, Црна Гора, Норвешка, Мачва, Далмација, Лика, Београд, Тршић, Нови Сад, Босна и Херцеговина, Брод на Купи, Јужна Америка, Двор на Уни, Криви Вир (изузетак је реч *пол* у називима Северни *пол* и Јужни *пол*);
- **имена географских подручја, макро и микро регија**: Поморавље, Шумадија, Нерготинска Крајина;
- **код историјских назива држава и устаљених имена заједница само се прва реч пише великим словом**: Млетачка република, Аустроугарска царевина, Византијско царство, Трећи рајх, Европска унија

➤ имена различитих облика рељефа пишу се великим почетним словом. Уколико је назив вишечлан, остале речи се пишу великим словом уколико су властита имена (на пример, Велика **Морава**, Бели **Дрим**, Плави **Нил**), односно малим уколико је у питању заједничка именица (на пример, Панонска **низија**, Балканско **полуострво**, Стара **планина**, Фрушка **гора**, Вардарска **удолина**);

➤ имена мора, река, језера, планина пишу се великим почетним словом; друга реч, уколико је у питању заједничка именица *река, језеро, море, океан, планина, гора* и сл. , увек се пише малим словом: Јадранско **море**, Плитвичка **језера**, Тихи океан, Вршачки брег, Шар-**планина**, Фрушка **гора**;

➤ имена градских насеља, градских четврти, тргова и улица: Дуваниште, Врачар, Старо сајмиште, Баново брдо, Бошњачка махала (друга реч, уколико је заједничка именица, пише се малим словом);

- Код писања назива тргова и улица важно је знати следеће: уколико је прва реч у називу улица, булевар или трг, она се **увек** пише великим словом (на пример, **Трг** ослобођења, **Трг** револуције, **Улица** Ђуре Јакшића, **Улица** Лоле Рибара, **Улица** српских владара). Уколико улица носи назив неке знамените личности, у склопу њеног назива мора да стоји и одредница *улица* (дакле, на табли на којој је написан назив улице не може стајати, на пример, Лола Рибар, већ **Улица** Лоле Рибара. У **разговорном стилу** може се изоставити реч *улица*, па се може чути: „Станулем у **Лоле Рибара.**”).

Уколико се реч *трг*, *булевар* или *улица* налазе на другом месту, оне се **увек пишу малим словом**: Византијски **булевар**, Студентски **трг**, Железничка **улица**, Београдска **улица**, Косовска **улица**.

Уколико се назив улице или трга састоји из више речи, употреба малог или великог слова код осталих речи (осим прве) зависи од тога да ли су у питању заједничке или властите именице: Булевар **цара** Константина, али Булевар **Зорана** Ћинђића, Улица **Јована** Цвијића, али Улица **краља** Петра, Улица **липа**;

- **великим словом пишу се имена празника:** Божић, Ускрс, Бајрам, Ђурђевдан, Велики **п**етак, Нова **г**одина, Први **м**ај, Дан **ж**ена (ако је друга реч заједничка именица, она се пише малим словом);
- **устаљена имена историјских догађаја:** Први светски рат (Велики рат), Стогодишњи рат, Илинденски устанак, Сарајевски атентат;
- **називи геолошких, археолошких и историјских раздобља, уметнички и филозофски правци пишу се малим словом:** мезозоик, ледено доба, стари век, хуманизам, барок, маспок;

➤ великим почетним словом прве речи пишу се имена институција и њихових делова, установа, предузећа, цркава, организација, научних школа, спортских друштава, политичких странака: Народна скупштина Републике Србије, Министарство просвете, Скупштина општине Ниш, Уједињене нације, Матица српска, Народни музеј, Српска православна црква, Основна школа „Димитрије Давидовић“, Музичка школа „Др Исидор Бајић“, Грађевинско предузеће „Неимар“, Здравствени центар „Свети Лука“;

Важно је знати следеће: У писању назива институција знаци навода користе се само онда када у склопу њега постоји и неко посебно, меморијално име, што је обавезно само у називима основних школа. Тако се пише **О**сновна **ш**кола „Др Јован Цвијић“, **Д**ом **к**ултуре „Миладин Поповић“, али **Д**ом **к**ултуре у Смедереву, **С**редња техничка школа и сл.

Иста је ситуација и с писањем назива различитих друштава: Спортско друштво „Црвена звезда“, Кошаркашки клуб „Партизан“ и сл.

➤ **називи уметничких и научних дела, часописа, новина, закона, књига:** Општа енциклопедија, Наш језик, Борба, Свет компјутера, Душанов законик, Закон о раду, Сеобе (роман), Горски вијенац (еп), Бели анђео (фреска), Борба црвених коња (слика), Лабудово језеро (балет), Кад јагањци утихну (филм) и сл.

➤ **прве речи званичних назива награда, признања и одликовања:** Орден рада са златним венцем, Награда за животно дело, Захвалница Филозофског факултета у Београду, Диплома „Вук Караџић“;

➤ **називи разних објеката, грађевина, саобраћајница, споменика, дворана, храмова и сл.:** Палата правде, Арена (дворана у Београду), Газела (мост), Авалски торањ, Нишка тврђава, Ибарска магистрала, Кинески зид, Зид плача, Споменик незнаном јунаку, Храм Светог Саве;

➤ присвојни придеви изведени од властитих имена на **-ов, -ев и -ин**: Марков, Милошев, Марин, Босанчева, Београђанкина, Марсов;

* придеви изведени наставцима **-ски, -шки и -чки пишу се малим СЛОВОМ**;

* народна имена биљака **пишу се малим словом** и када се подударају с властитим именима: бела рада, лепа ката, лепи јова, давидово зрно, адамова јабука, христов венац, ђурђица.

Прва реч у реченици, огласу, обрасцу

Прва реч у реченици:

Спушта се ноћ.

Ледена киша добује у прозоре.

Где су људи?

Нема живе душе!

Улице су пусте.

Поезија:

У поезији сваки нови стих може започињати великим или малим словом (то зависи од избора самог песника):

„И овај камен земље Србије,
Што претећ сунцу дере кроз облак,
Суморног чела мрачним борама
О вековечности прича далекој...“

Писмо:

Драга Ана,
Прочитала сам твоје писмо...

*Међутим, ако је текст у продужетку ословљавања, пише се малим словом: Драга Ана, прочитао сам твоје писмо...

Прва реч у управном говору након наводника:

Ал' говори Муса Арбанаса:
„Приђи, Марко, не замећи кавге,
ил' одјаши да пијемо вино...”“

Речи из поштовања

Драги наставниче,
Јављамо **Вам** се одмах по доласку у летовалиште. На путу смо се држали Ваших препорука.

Радује ме **Ваш** успех.

Прихватимо **Ваш** позив.

Када **Ви** можете да дођете?

- Ако се обраћамо већем броју лица или установи, *ви* и *ваши* се пише малим словом.
- Уколико желимо да се блиској особи обратимо с изразитим поштовањем, онда се у том обраћању и заменице *ти* и *твој* могу писати великим словом (**Ти**, **Твој**).

➤ **Почетним великим словом пишу се прве речи у устаљеним изразима поштовања високим црквеним и државним представницима:** *Ваша светости* (у обраћању патријарху или папи), *Ваше преосвеиштенство* (у обраћању епископима), *Ваша екселенцијо* (у обраћању амбасадорима и сл.), *Ваше величанство* (у обраћању краљу или краљици), *Ваше височанство/висости* (у обраћању принчевима или принцезама) и сл.; такође и у примерима: *Његова светост патријарх Иринеј*, *Његово краљевско величанство*, *Њена висост*, *Његова екселенција*, *Њихова височанства* и сл.